

IQTISODIYOTNI INSTITUTSIONAL BOSHQARISHDA SUN'IY INTELLEKTNING ROLI

Musurmahkulova Gulchehra Isabekovna¹, Mustafaqulov Yangiboy Bo'riqulovich²

Toshkent amaliy fanlar universiteti "Tarmoqlar iqtisodiyoti va buxgalteriyasi"

kafedrası katta o'qituvchisi

Toshkent amaliy fanlar universiteti "Tarmoqlar iqtisodiyoti va buxgalteriyasi"

kafedrası v.b. dotsenti

Annotatsiya: Mazkur maqolada iqtisodiyotni institutsional boshqarishda sun'iy intellekt texnologiyalarining o'рни, ahamiyati va amaliy qo'llanilishi tahlil qilinadi. Shuningdek, sun'iy intellektning boshqaruv samaradorligini oshirish, qaror qabul qilish jarayonini optimallashtirish va iqtisodiy tizimlarni rivojlantirishdagi roli yoritilgan bo'lib, maqolada asosan iqtisodiyotni institutsional boshqarishda sun'iy intellektning (SI) tutgan o'рни va ahamiyati tahlil qilinadi.

Xususan, SI texnologiyalarining davlat boshqaruvi, moliyaviy institutlar, korporativ sektor va bozor mexanizmlarini samarali tashkil etishdagi roli ko'rib chiqiladi. Sun'iy intellekt katta hajmdagi ma'lumotlarni tezkor qayta ishlash, prognozlash, qaror qabul qilish jarayonlarini optimallashtirish hamda inson omilidan kelib chiqadigan xatolarni kamaytirishda muhim vosita hisoblanadi. Shuningdek, institutsional boshqaruvda shaffoflikni oshirish, korruptsiyani kamaytirish va resurslardan samarali foydalanishni ta'minlashda SI imkoniyatlari yoritiladi.

Аннотация: В данной статье анализируется роль, значение и практическое применение технологий искусственного интеллекта в институциональном управлении экономикой. Также освещается роль искусственного интеллекта в повышении эффективности управления, оптимизации процесса принятия решений и развитии экономических систем, при этом в статье в основном рассматривается место и значение искусственного интеллекта (ИИ) в институциональном управлении экономикой. В частности, рассматривается роль технологий ИИ в эффективной организации государственного сектора и рыночных механизмов. ИИ является важным инструментом для быстрой обработки больших объемов данных, прогнозирования, оптимизации процессов принятия решений и снижения ошибок, вызванных человеческим фактором. Также в институциональном управлении ИИ способствует повышению прозрачности, снижению коррупции и обеспечению эффективного использования ресурсов.

Abstract: This article analyzes the role, significance, and practical application of artificial

intelligence technologies in institutional economic governance. It also highlights the role of artificial intelligence in improving management efficiency, optimizing decision-making processes, and developing economic systems, while the article mainly focuses on the place and significance of artificial intelligence (AI) in institutional economic governance. In particular, the role of AI technologies in the effective organization of the rubric sector and market mechanisms is considered. AI is an important tool for rapid processing of large volumes of data, forecasting, optimizing decision-making processes, and reducing errors caused by the human factor. In institutional governance, AI also contributes to increased transparency, reduced corruption, and the efficient use of resources.

Tayanch so'zlar: Sun'iy intellekt, institutsional boshqaruv, raqamli texnologiyalar, moliyaviy institutlar, korporativ sektor.

Ключевые слова: Искусственный интеллект, институциональное управление, цифровые технологии, финансовые институты, корпоративный сектор.

Keywords: Artificial intelligence, institutional management, digital technologies, financial institutions, corporate sector.

Kirish

Zamonaviy iqtisodiyotda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi boshqaruv tizimlarini tubdan o'zgartirmoqda[3]. Xususan, sun'iy intellekt (SI) iqtisodiyotni institutsional boshqarishda muhim vosita sifatida namoyon bo'lmoqda. Institutsional boshqaruv—bu iqtisodiy tizimdagi qoidalar, tashkilotlar va mexanizmlar orqali iqtisodiy jarayonlarni tartibga solishdir. Sun'iy intellekt ushbu jarayonlarda ma'lumotlarni chuqur tahlil qilish, prognozlash va samarali qarorlar qabul qilish imkonini beradi.

Ushbu mavzu bo'yicha ko'plab dunyo olimlari va iqtisodchilar sun'iy intellekt (SI)ning davlat boshqaruvi, institutlar samaradorligi va iqtisodiy qarorlar qabul qilishdagi ta'sirini tahlil qilgan. Dunyo olimlaridan: Erik Brynjolfsson sun'iy intellekt va raqamli texnologiyalar iqtisodiy institutlarning samaradorligini oshirishini ta'kidlaydi. Uning fikricha, SI ma'lumotlarni chuqur tahlil qilish orqali hukumat va tashkilotlarga aniqroq strategik qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Shuningdek, raqamli iqtisodiyotda samaradorlikni oshirish va resurslardan optimal foydalanishda muhim vosita hisoblanadi. Andrew McAfee'ning qarashlariga ko'ra, sun'iy intellekt iqtisodiy boshqaruv tizimlarini avtomatlashtiradi va institutsional jarayonlarni tezlashtiradi. McAfee SI yordamida davlat va korporativ boshqaruvda shaffoflik va samaradorlik oshirishini qayd etadi. Daron Acemoglu Acemoglu sun'iy intellektni iqtisodiy institutlar rivojiga ta'sir etuvchi muhim texnologik omil sifatida baholaydi. U SI noto'g'ri boshqarilsa, ijtimoiy tengsizlikni kuchaytirishi mumkinligini ham ta'kidlaydi. Shuning uchun institutlar SI dan foydalanishda muvozanatli siyosat yuritishi zarur deb hisoblaydi. Joseph Stiglitz Stiglitz fikricha, sun'iy intellekt davlat boshqaruvi va iqtisodiy siyosatni ishlab chiqishda katta imkoniyat yaratadi. Biroq u texnologiyalarni adolatli taqsimlash va

institutsional nazorat muhimligini alohida ta'kidlaydi. Klaus SchwabSchwab SI ni to'rtinchi sanoat inqilobining asosiy omili sifatida ko'rsatadi. Uning fikricha, sun'iy intellekt davlat institutlari, iqtisodiy siyosat va global boshqaruv tizimlarini tubdan o'zgartiradi.

Dunyo olimlarining umumiy fikriga ko'ra, sun'iy intellekt iqtisodiyotni institutsional boshqarishda muhim rol o'ynaydi. U boshqaruv jarayonlarini optimallashtiradi, qaror qabul qilishni ilmiy asoslaydi va iqtisodiy rivojlanishni tezlashtiradi. Shu bilan birga, SI dan samarali foydalanish uchun kuchli institutlar, to'g'ri siyosat va nazorat mexanizmlari zarur.

Institutsional boshqaruv — bu tashkilotlar, davlat organlari va ijtimoiy tizimlarni samarali boshqarish jarayonidir. Bu jarayon quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- strategik rejalashtirish
- qaror qabul qilish
- resurslarni taqsimlash
- nazorat va monitoring

Sun'iy intellektning iqtisodiy boshqaruvdagi o'rni beqiyosdir[1]. Sun'iy intellekt iqtisodiy boshqaruvda quyidagi asosiy yo'nalishlarda muhim rol o'ynaydi:

● **Ma'lumotlarni tahlil qilish va prognozlash** - katta hajmdagi ma'lumotlarni (Big Data) qayta ishlash orqali SI iqtisodiy tendensiyalarni aniqlaydi va kelajakdagi o'zgarishlarni prognoz qiladi. Bu esa davlat va xususiy sektor uchun strategik qarorlar qabul qilishni osonlashtiradi.

● **Qaror qabul qilish jarayonini optimallashtirish** - Sun'iy intellekt algoritmlari muqobil variantlarni tezda solishtirib, eng maqbul qarorni aniqlashga yordam beradi. Bu inson omilidan kelib chiqadigan xatolarni kamaytiradi.

● **Avtomatlashtirish va samaradorlikni oshirish** - Iqtisodiy boshqaruvdagi ko'plab jarayonlar (hisob-kitoblar, monitoring, nazorat) SI yordamida avtomatlashtiriladi, bu esa vaqt va resurslarni tejaydi.

● **Xavflarni boshqarish** - Sun'iy intellekt moliyaviy risklarni aniqlash, firibgarlikni oldini olish va iqtisodiy xavflarni kamaytirishda muhim vosita hisoblanadi.

Shu bilan birga institutsional boshqaruvda sun'iy intellektning afzalliklari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- **Shaffoflikni oshiradi** – qarorlar ma'lumotlarga asoslanadi
- **Tezkorlikni ta'minlaydi** – real vaqt rejimidagi tahlilga asoslanadi
- **Aniqlikni oshiradi** – inson xatolari kamayadi
- **Moslashuvchanlikni kuchaytiradi** – o'zgaruvchan bozorga tez moslashish

Sun'iy intellektni institutsional boshqaruvga joriy etishda quyidagi muammolar mavjud[2]: ● Texnologik infratuzilmaning yetarli emasligi

- Kadrlar malakasining pastligi

- Ma'lumotlar xavfsizligi bilan bog'liq muammolar
- Huquqiy-me'yoriy bazaning yetarlicha rivojlanmaganligi

Mamlakatimizda sun'iy intellekt (SI) — zamonaviy raqamli transformatsiyaning muhim omillaridan biri bo'lib, iqtisodiy samaradorlikni oshirish, boshqaruvni takomillashtirish va yangi innovatsion imkoniyatlar yaratishda katta rol o'ynamoqda. Bugungi kunda mamlakatimizda sun'iy intellekt quyidagi asosiy sohalarda joriy etilmoqda:

Davlat boshqaruvi

- Raqamli hukumat tizimlari
- Byurokratik jarayonlarni avtomatlashtirish
- Qaror qabul qilishda data-analitika

Bank va moliya sektori

- Kredit risklarini baholash
- Firibgarlikni aniqlash
- Mijozlarga xizmat ko'rsatishni avtomatlashtirish (chatbotlar)

Qishloq xo'jaligi

- Hosildorlikni prognozlash
- Aqlli sug'orish tizimlari
- Yer monitoringi (sun'iy yo'ldosh orqali)

Sanoat va ishlab chiqarish

- Avtomatlashtirilgan ishlab chiqarish
- Texnik nosozliklarni oldindan aniqlash
- Resurslardan samarali foydalanish

Transport va logistika

- Yo'nalishlarni optimallashtirish
- Yuk tashishni rejalashtirish
- Shahar transportini boshqarish

Mamlakatimizda sun'iy intellektdan foydalanish va uni iqtisodiy sohalarda joriy etish o'zining muhim va amaliy samarasini beradi, ya'ni:

- Ishlab chiqarish samaradorligi oshadi
- Xarajatlar kamayadi
- Inson omilidan kelib chiqadigan xatolar kamayadi
- Katta hajmdagi ma'lumotlarni tez tahlil qilish imkoniyati ortadi
- Innovatsion bizneslar rivojlanadi

Taklif va tavsiyalar

SI institutsional boshqaruvda quyidagi sohalarda keng qo'llanilishini ***maqsadga muvofiq deb***

taklif etamiz[4]:

- Davlat boshqaruvi (elektron hukumat tizimlari)
- Bank va moliya tizimi
- Sog'liqni saqlash
- Ta'lim tizimi
- Logistika va ishlab chiqarish

Masalan, mashinaviy o'rganish asosida ishlovchi tizimlar iqtisodiy prognozlar qilishda samarali ishlatiladi.

Quyidagi tavsiyalar asosida yutuqlarga erishiladi[4]:

- Qaror qabul qilish tezligi oshadi
- Aniqlik va samaradorlik yuqori bo'ladi
- Xarajatlar kamayadi
- Inson omili bilan bog'liq xatolar kamayadi

Xulosa

Xulosa qilib aytganda[4], sun'iy intellekt iqtisodiyotni institutsional boshqarishda muhim ahamiyat kasb etadi. U barqaror rivojlanishni ta'minlaydi. Kelajakda SI texnologiyalarini keng joriy etish orqali iqtisodiyotning raqobatbardoshligini yanada oshirish mumkin. Institutsional boshqaruvda sun'iy intellektdan foydalanish tashkilotlarning samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Kelajakda SI yanada rivojlanib, boshqaruv tizimlarini tubdan o'zgartirishi kutilmoqda. Shu bilan birga, uni joriy etishda xavfsizlik, ahloqiy me'yorlar va inson omilini hisobga olish muhimdir.

Mamlakatimizda sun'iy intellektdan foydalanish tobora muhim strategik omilga aylanib bormoqda. U ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, resurslardan oqilona foydalanish, davlat boshqaruvini takomillashtirish va xizmatlar sifatini yaxshilash imkonini beradi. Shu bilan birga, sun'iy intellektni keng qo'llash uchun malakali kadrlar tayyorlash, raqamli infratuzilmani rivojlantirish va huquqiy bazani mustahkamlash zarur. Aks holda, texnologik tafovut va xavfsizlik muammolari yuzaga kelishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- [1] Salimov M. Davlat boshqaruvida sun'iy intellektdan foydalanishning ahamiyati – 2025.
- [2] Davronova F. Sun'iy intellekt texnologiyalarining biznes va iqtisodiyotdagi istiqbolli yo'nalishlari – 2024.
- [3] Aliboyev S. Sun'iy intellekt texnologiyalarining huquqiy tartibga solinishi – 2023.
- [4] Mualliflar fikri